

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ
ΕΝ ΚΟΡΩΝΕΙΑΙ

Αί μέχρι τοῦδε γινόμεναι προτάσεις πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τοῦ ἀνωτέρω ἐπιγράμματος¹, μ' ὄλον ὅτι πολλοὶ καὶ ἀξιόλογοι, δημιουργοῦν εἰσέτι σοβαρὰ ἐρωτήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῇ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν σημασιολογικαὶ τινες καὶ συντακτικαὶ λειτουργίαι τῶν πρὸς ἀποκατάστασιν λέξεων.

Τὴν ἀνάγκην ἀναδρομῆς εἰς τὴν γλωσσικὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ τόπου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ ἐπιγραφικὰ κείμενα καταδεικνύουν αἱ διάφοροι συνταχθεῖσαι πρὸς τοῦτο γραμματικαὶ διαλέκται, προκειμένου δὲ περὶ τῆς Ἀττικῆς, ἢ κατὰ τὸ 1900 ἐκδοθεῖσα Γραμματικὴ τῶν Meisterhans - Schwyzer², ἡ ὁποία ὅμως καὶ παλαιὰ εἶναι καὶ περιγραφικῶς μόνον ἀναφέρεται εἰς τὰ συνηθέστερα τῶν φαινομένων.

Ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐπίγραμμα, οὐδέν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῶν μέχρι σήμερον δημοσιευμάτων³, ἐπιχειρεῖ προσέγγισιν τοῦ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γλωσσικῶν δεδομένων τοῦ τόπου ἐξ οὗ προέρχεται, ἢ δὲ ἐσχάτως ἀνανεωθεῖσα περὶ αὐτοῦ συζήτησις περιορίζεται κυρίως εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν πρέπη νὰ

1) Ἐπιγραφ. Μουσ. ἀρ. 12745—7.

2) K. Meisterhans - E. Schwyzer, Grammatik der attischen Inschriften, Berlin, 1900.

3) 18. C. M. Bowra, «The Epigram of the Fallen of Coronea», C. Q., 32 (1938), pp. 80—88.— Problems of Greek Poetry, Oxford 1953, p. 93 f.— D. W. Bradeen, «Athenian Casualty Lists», Hesperia, 33 (1964), pp. 21—29.— «The Athenian Casualty Lists», C. Q., 19 (1969), pp. 145—150.— A. Cameron, «An Epigram of the Fifth Century B. C.», Harvard Theological Review, 33 (1940), pp. 97—130.— A. W. Gomme, A Historical Commentary on Thucydides, vol. I and III, Oxford 1956.— G. Grundy, Thucydides and the History of his Age, I², Oxford 1948, p. 310.— S. Karusu, Ἐρμῆς Ψυχοπομπός, Ath. Mitt., 76 (1961), S. 103—106.— Σ. Κουγέα, βιβλιοκρισία εἰς Παπαγιαννοπούλου - Παλαιῦ Ἀττικῆς Ἐπιγραφάς», ἀρ. 1—5 ἐν περ. «Ἐλληνικά», 8 (1935), σσ. 160—161.— Σ. Κουμανούδη, Μνημεῖον τῶν ἐν Σικελίᾳ πεσόντων Ἀθηναίων, Ἐφ. Ἀρχ. (1964), σσ. 83—86.— N. Κυπαρίσση - W. Peek, «Zwei attische Kriegergräber», Ath. Mitt. 57 (1932), S. 142—146.— G. Lippold, Die griechische Plastik, München 1950, S. 179.— E. Μαστροκόστα, Ἡ στήλη τῶν ἐν Σικελίᾳ πεσόντων, Ἐφ. Ἀρχ. (1957), σσ. 180—202.— H. B. Mattingly, «The Growth of Athenian Imperialism», Historia, 12 (1963), pp. 261—262.— «Athenian Imperialism and the Foundation of Brea», C. Q., 60 (1966), pp. 176—7, 191—192.— B. Meritt, «Attic Inscriptions of the Fifth Century», Hesperia, 14 (1945), p. 94, n. 73.— A. Παπαγιαννοπούλου - Παλαιῦ, Ἀρχαῖαι Ἐλληνικαὶ Ἐπιγραφαί, Ἀθήναι 1940, σσ. 98—105.— βλ. καὶ «Πολέμων» VI (1965—6), σσ. 76—79.— W. Peek, «Das Epigramm auf die gefallenen von Koroneia», Hermes, 68 (1933), S. 354—356.— «Eine antike Konjektur», Ath. Mitt., 59 (1934), S. 252—256.— «Attische Inschriften», Ath. Mitt., 47 (1942), No 13, S. 14—15.— G. Pfohl, Greek Poems on Stone, vol. I, Leiden 1967, No 90, pp. 30—31.— H. A. Thompson, «The Altar of Pity in the Athenian Agora», Hesperia 21 (1952), p. 59, n. 34.— K. Reinhardt, «Zum Epigramm auf die gefallenen von Koroneia», Hermes, 73 (1938), S. 234—239.— S&G X, No 410.— SEG XXIII, No 42.

ἀποδοθῆ τὸ ἐπίγραμμα εἰς τοὺς πεσόντας εἰς τὴν Κορώνειαν ἢ εἰς τὸ Δῆλιον.

Ἐπὶ καθαρῶς γλωσσικὴν ἔποψιν αἱ πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου δυναταὶ λύσεις εἶναι, νομίζομεν, αἱ ἑξῆς :

Εἰς τὸν στίχον 1 ἡ ληκτικὴ λέξις τοῦ δακτυλικοῦ ἐξαμέτρου ἀελπ[.] ἐπιδέχεται τὰς συμπληρώσεις : ἀέλπ[τῶ] (μάχης), ἀέλπ[τῶς] (τελέσαντες), ἀελπ[τον] (ἀγῶνα), ἀελπ[τοι] (ὕμεις). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δυνατῶν ἀποκαταστάσεων πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὰς ἀέλπ[τῶς] καὶ ἀελπ[τοι] καὶ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἀπομεινύσας δύο, διότι :

1. Αἱ ἀποκαταστάσεις ἀέλπ[τῶς] καὶ ἀελπ[τοι], ὡς ἐν ὄλφ (ἡ πρώτη) ἢ ἐν μέρει (ἡ δευτέρα) προσδιοριστικαὶ τοῦ τελέσαντες, ἀποκλείουσι τὸ στοιχεῖον τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, τοῦ προκληθέντος ἐκ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ἡμιθέου, καὶ μᾶς ἐξαναγκάζουσι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεδύθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα, παρ' ὅτι ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αἱ ἀντικειμενικαὶ συνηθῆκαὶ διεξαγωγῆς τῆς μάχης προεδίαζον ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα.

2. Ἀντιθέτως, αἱ ἀπομεινύσασαι ἀποκαταστάσεις ἀέλπ[τῶ] καὶ ἀελπ[τον], ὡς προσδιορίζουσι τὰ οὐσιαστικὰ μάχης ἢ ἀγῶνα, ἀποκλείουσι τὴν ἐκ τῶν προτέρων γνώσιν ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἐξελέξεως τῆς μάχης, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου ἀπαλλάσσουσι τῆς εὐθύνης τοὺς πολεμιστὰς, ἐφ' ὅσον ἡ μάχη χαρακτηρίζεται ἐξ ὑπαρχῆς ὡς ἐστερημένη πάσης πιθανότητος νίκης.

Ἐκ τῶν δύο τούτων δυνατῶν ἀποκαταστάσεων προτιμότερα εἶναι ἡ προταθεῖσα ὑπὸ τῶν Reinhard καὶ Bowra γενικῆ ἀέλπ[τῶ], τῆς δηλώσεως ἀγῶνα μάχης θεωρουμένης ὡς περιφράσεως τῆς μάχης τῆς διεξαγομένης ὅμως μὲ ἠθικὸν κίνητρον. Ὁ ἀγὼν, ὡς περιέχων τὸ ἠθικὸν κίνητρον, τὴν ἀρετὴν τῶν Ἀθηναίων, διατηρεῖ σταθερὰν τὴν ἰσχύν του, ἐνῶ ἡ μάχη, περιοριζομένη εἰς τὰ τοπικὰ ὄρια καὶ τὰς προϋποθέσεις διεξαγωγῆς τῆς, διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ ἡμιθέου καθίσταται ἀελοπτος. Ὅτι δὲ ἡ λέξις ἀγὼν διατηρεῖ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐπὶ ἀναλόγων περιπτώσεων, πρβλ. Σοφ. Τραχ. 20, εἰς ἀγῶνα τῷδε συμπεσὼν μάχης, Αἴ. 1240, ἀγὼν τῶν Ἀχιλλείων ὄπλων, κλπ.

Εἰς τοὺς στίχους 2—3 ἡ στίξις παρέχεται ὡς ἑξῆς :

ἐμ πολέμῳ/οὐ κατὰ δ[υσ]μενέ[ο]ν ἀν[δ]ρῶν σθένος¹,

ἐμ πολέμῳ/οὐ κατὰ δ[υσ]μενέ[ο]ν ἀν[δ]ρῶν σθένος².

Ἡ ἀνωτέρω στίξις δὲν ἱκανοποιεῖ, διότι ἀπομακρύνει τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀναγκαστικοῦ αἰτίου ἀπὸ τὴν φυσικὴν θέσιν του. Διὰ νὰ καταστῆ δυνατὸς ὁ δι' αὐτοῦ προσδιορισμὸς εἰς τὸ ὀλέσατε, πρέπει ἡ ἄνω στιγμὴ μετὰ τὴν δοτικὴν πολέμῳ νὰ ἀπαλειφθῆ, νὰ τεθῆ δὲ τελεία στιγμὴ μετὰ τὸ σθένος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀποφεύγεται ἐπίσης ἡ παρατακτικὴ σύνδεσις τοῦ πλατυάζοντος ἔννοουμένου ὀλέσατε μετὰ τῆς ἐπομένης προτάσεως διὰ τοῦ ἀλλά, ὡς πράττει ὁ Peek, καὶ διὰ τοῦτο θέτει κόμμα μετὰ τὸ σθένος. Ἐκ τῆς δυσκολίας ταύτης ὀρμηθέντες οἱ Reinhardt καὶ Bowra ἔθεσαν ἄνω στιγμὴν, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἐξυπηρετεῖ ἡ διάσπασις τοῦ ἐπιγράμματος εἰς ἡμιπερίδους. Κατὰ ταῦτα, ἡ στίξις τῶν ἀνωτέρω στίχων νομίζομεν ὅτι καθίσταται ὀρθότερα ὡς ἑξῆς :

ἐμ πολέμοι/οὐ κατὰ δ[υσ]μενέ[ο]ν ἀν[δ]ρῶν σθένος.

1) Reinhard, ἔνθ' ἄν., σ. 235.—Bowra, The Epigram, ἔνθ' ἄν., σ. 80.

2) Peek, Das Epigramm, ἔνθ' ἄν., σ. 354.

Ἐπίσης ὁ στίχος 4 παρουσιάζει σημαντικὰς δυσχερείας. Τὸ ὑπάρχον κενὸν [—] ἀποκαθίσταται διὰ τοῦ [εἶσοδο]ν¹, [ἔλυσι]ν², ἢ [ἐς ἡδοδ]ν³.

Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου πρέπει νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδικῶν σημασιῶν τοῦ ἀντιάσας καὶ ἔβλαψεν. Ἐὰν τὸ ἀντιάσας θεωρηθῆ ὡς μετοχὴ τοῦ ἀντιάω ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τυχαίως συναντῶ, τότε παραμένει αἰνιγματικὴ ἢ εἰς βάρος τῶν Ἀθηναίων συμπεριφορὰ τοῦ ἡμιθέου. Ἐὰν ὅμως ἀποδοθῆ ἢ μετοχὴ εἰς τὸ ἀντιάω + αἰτιατ. προσ., ἢ συνάντησις δὲν θὰ εἶναι τυχαία, ἀλλὰ σκόπιμος, ἐφ' ὅσον τὸ ρῆμα κατὰ τὴν σύνταξιν ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ συναντῶ τινὰ ὡς φίλον ἢ ἐχθρόν⁴. Συνεπῶς τὸ ἡμῶς πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἀντιάσας, νὰ ἀναζητηθῆ δὲ μία ἄλλη αἰτιατικὴ ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἔβλαψεν, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Bowra καὶ Reinhardt δι' ἐμπροθέτου. Ὅτι ἡ ἀναζητουμένη λέξις πρέπει νὰ εἶναι αἰτιατικὴ ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ληκτικοῦ γράμματος [—]ν, ὡς τοιαύτη δὲ προστάθη ἢ αἰτιατικὴ [ἔλυσιν] ἢ [εἶσοδο]ν, ὡς εἶδομεν. Ἀλλὰ τὸ βλάπτω συντασσόμενον μετὰ αἰτιατικῆς πράγματι ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀλλοιώνω, φθείρω⁵, ὅποτε αἱ προτεινόμεναι αἰτιατικαὶ δὲν ἱκανοποιοῦν, διότι, διὰ νὰ παρεῖχον τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐμποδίζω, παρακωλύω, ἔπρεπε νὰ εἶχομεν γενικὴν⁶. Ἀντιθέτως, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ κειμένου διὰ τῆς αἰτιατικῆς [ἀρετῆ]ν καὶ δακτυλικὸν πόδα παρέχει καὶ ἀποδίδει πληρέστερον τὸ νόημα, διότι, ἐνῶ ἡ πρῶξις τῆς ἀνδρείας παραμένει, ἀλλοιοῦται μόνον τὸ ἀποτέλεσμα⁷.

Πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ στίχου 5 προτείνονται αἱ γραφαὶ :

— πρόφρον [γὰρ ἡὸ πέφρα]δε,	— πρόφρον [προσένειμε]δέ,
— πρόφρον [ἡὸ γὰρ πέφρα]δε,	— πρόφρον [γὰρ ἡὸ τοισί]δε,
— προφρόν[ος] ἡὸν δ' ἔφρα]δε,	— πρόφρον [γὰρ ἐνεμ' ἡὸ]δε,
— πρόφρον [γὰρ ἡὸ πέφρα]δε,	— πρόφρον [ἀγαγον ἡὸ]δε ⁸ .

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ στίχου διευκολύνεται ἴσως, ἐὰν θεωρήσωμεν ἀναγκαῖον τὸν σύνδεσμον μὲν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸ δὲ τοῦ στίχου 7, ὅποτε καὶ ἡ ἄνω στιγμὴ μετὰ τὸ ἐσχετέλεσσε μεταβάλλεται εἰς κόμμα. Τὸ κενὸν ἀπαιτεῖ ἀποκατάστασιν ἀνταποκρινομένην πρὸς δύο ἰάμβους καὶ ἓνα δάκτυλον καὶ ἰαμβον τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου ποδὸς (—/—). Ἐὰν τὸ μὲν θεωρηθῆ ἀναγκαῖον, τότε πρέπει νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ἰάμβου τοῦ τρίτου ποδὸς [—μὲν—], ὅποτε ἡ συμπλήρωσις τοῦ πρώτου ἰάμβου ἀπαιτεῖ μονοσύλλαβον λέξιν. Τὸ προταθὲν ἡὸ (γὰρ ἡὸ πέφραδε, ἡὸ γὰρ ἔφραδε, γὰρ ἡὸ τοισίδε) δὲν ἱκανοποιεῖ, διότι διὰ τούτου αἱ λέξεις *δύσμαχον ἄγραν ἐχθροῖς* περιορίζονται εἰς ἐπεξηγηματικὴν λειτουργίαν, ὅπερ ἀσύνηθες εἰς τόσον περιορισμένης ἐκτάσεως κείμενα. Ἐντὺ αὐτοῦ προτεινόμενον τὸ ἄρθρον *ἡὸ μὲ* δεικτικὴν σημασίαν (*ἡὸ* = οὗτος), διὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δακτύλου καὶ ἰάμβου τοῦ τετάρτου

1) SEG X, No 410.

2) Pöhl, ἔνθ. ἀν., σ. 30.— Peek, Das Epigramm, ἔνθ. ἀν., σ. 354.

3) Reinhardt, ἔνθ. ἀν., σ. 235.— Bowra, The Epigram, ἔνθ. ἀν., σ. 80

4) Πρβλ. Ἡροδ. 4, 118.— Σοφ. Ο. Τ., 192.— Αἰσχ. Ἀγ. 1557, κ.β.

5) Πρβλ. Θουκ. 6, 33.— Πλάτ. Ἀπολ., 30 c.— Ξεν. Ἑλλην. I, 1, 22, κ.β.

6) Πρβλ. Ὀμ. α 195.— Τυρτ. 8, 40.— Θεόγν. 938.

7) Περὶ τοῦ προσδιορισμοῦ ἀναλόγων ἔννοιῶν διὰ τοῦ ἐπιθέτου θεῖος, πρβλ. Ὀμ. π 1, β 341.— Ἡροδ. 2, 66.— Πλάτ. Φαῖδρ. 234 d.— Λιβαν. 1, 952.— Ἀριστοτ. Ἡθ. Ν. 7, 1, 3, κ.β.

8) Ἰδ. SEG X, No 410.

ποδὸς νομίζομεν ὅτι μία δεικτική λέξις, χαρακτηρίζουσα ποιοτικῶς κατ' ἔμφασιν τὴν ἤδη διὰ τοῦ *δύσμαχον* χαρακτηριζομένην ἄγραν καὶ ἐπιτυχάνουσα οὕτως ἕξασιν τῆς διαφορᾶς ποιότητος μεταξύ τῶν ἀντιπάλων, θὰ προσέθετεν ἀρκετὰ εἰς τὸ νόημα.

Κατὰ ταῦτα, ἡ ἀποκατάστασις τοῦ στίχου φρονοῦμεν ὅτι καθίσταται πληρεστέρα, ἐὰν ἡ ἄνω στιγμή μετὰ τὸ *πρόφρον* μεταβληθῆ εἰς τελείαν, τὸ δὲ ἀκολουθοῦν κείμενον εἶναι : *πρόφρον*. [*ἦο μὲν τοιάν*]δε. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ στίχου ὅ διὰ τοῦ [*θέσφατον* *ἠ*] πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπολύτως ἐπιτυχῆς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι καὶ ὁ ἡμίθεος δὲν ἐνεργεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καθ' ὑπόδειξιν ἀνωτέρας θεότητος, τὸ ὅλον κείμενον τοῦ ἐπιγράμματος θὰ ἔχη ὡς ἑξῆς :

*Τλῆμονες, ἠοῖον ἀγῶνα μάχῃς τελέσαντες ἀέλπ[τῶ]
 ψυχᾶς δαιμονίῳς ὀλέσαιτ' ἐμ πολέμῳ
 οὐ κατὰ δ[υσ]μενέ[ῶν] ἀν[δ]ρῶν σθένος. ἀλλὰ τις ἠμῶν
 ἠἠμιθέων θείαν [ἀρετῆ]ν ἀντιάσας
 ἔβλαψεν πρόφρον. [ἦο μὲν τοιάν]δε δύσμαχον ἄγραν
 ἔχθοις θερέυσας θέσφατον ἠμμετέρῳι
 σὺν κακῷ ἐχσετέλεσσε, βροτοῖσι δὲ πᾶσι τὸ λοιπὸν
 φράζεσθαι λογῖδον πιστὸν ἔθηκε τέλος.*

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Κλυταιμήστρα

*Οὐτ' Ἄργος σ' ἐφύτευσ' οὐθ' ἠ σκοτόεσσα Μυκῆνη,
 τὴν τολμηροτάτην Αἰσχύλος ἔσθ' ὁ τεκῶν*

Διοτίμα

*Μοῖρά τις ἤγαγε δεῦρ' ἠμῶς· ἐνταῦθ' Ἐπερίων
 ἦντησ' ἀγνὰ φρονῶν τῇ κόρῃ ἀγνοτάτῃ.*

Πενία — Ἔρωσ — Πόρος

*Ἐκ Πενίας τε Πόρον θ' ὁ Πλάτωνος Ἔρωσ γεγένηται,
 νῶν δ' ἔρωσ πενία τ' εἰς Πόρον * ἠλασσάτην*

W. KUCHENMÜLLER

STUTTGART

* Ὁ συγγραφεὺς μετὰ τῆς συζύγου του παρεθέρισε τῷ 1973 εἰς Πόρον.